

על משמר ביטחוןנו של ישראל דוד בן-גוריון

המחבר: דוד בן-גוריון

נ"ז, כרך ט"ו,

ט"ו התש"ט, יוני 1949

דוד בן-גוריון הוא ממניחי היסוד לתפיסת הביטחון של ישראל, ורבים מהעקרונות שגיבש ישימים עד עצם היום הזה. מאמר זה המבוסס על הרצאה שנשא ב-1949, כולל אחדים מעקרונות אלה, ולכן אין להתפלא על שהוא אחד המצוטטים ביותר בכל מחקר על תורת הביטחון של ישראל. הקורא ישים לב לכך שבן-גוריון עוסק לא רק באסטרטגיה, אלא נכנס גם לפרטי הפרטים של ניהול הצבא ביום-יום

ובאפריקה – מהרי הטאורוס עד האוקיינוס ההודי, וממזרח הים התיכון עד האוקיינוס האטלנטי – המיושב כולו עמים מוסלמיים דוברי ערבית.

אנו מועטים והם רבים. ובדרך הטבע האנושי שואפים המרובים להשתלט על המועטים, והערבים אינם רוצים לשכוח את ההיסטוריה המכאיבה של השנה האחרונה. בכל רדיו ערבי – ברמאללה, בדמשק, בבגדאד ובשאר המרכזים הערביים – מטיפים הקריינים למלחמת נקם בישראל. המסיתים מזכירים את התנגשות העולם הערבי והמוסלמי עם נוסעי הצלב בארץ זו ומלמדים גזירה שווה מהכרעת שלטון הפרנקים במאה ה"י"ג ואומרים: השנה לא הצלחנו להכריע את ישראל – נעשה זאת בעוד 10 או 50 שנה.

אנו יודעים כי להשוואה זו עם נוסעי הצלב אין שחר. ההרפתקנים הנוצרים מימי הביניים לא היה להם שום קשר ממשי עם הארץ הזאת ולא זה עם זה, והשתלטותם בארץ זו הייתה מלאכותית לכתחילה, בעוד שאנחנו מושרשים בארץ זו אלפי שנים, ושיבתנו אליה יש בה הכרח חיוני ומביאה איתה שפעת ברכה לכל המזרח התיכון. אולם הלאומנות הערבית רואה מציאות והיסטוריה בעיניה שלה, ולא תפישתנו תכונן את פעולתה אלא תפישתה שלה, ונתחייב בנפשנו אם לא נראה עכשיו ובעתיד כי סכנת מלחמה תלויה על ראשנו...

ביטחונה של מדינת ישראל לא ייכון על צבא בלבד. ביטחוננו תלוי בשורת גורמים, ואמנה כאן רק את העיקריים שבהם.

גורם הביטחון הראשי זהה העלייה. היא לא רק מצווה ציונית להצללת יהודים, לקיבוץ גלויות, היא צורך חיוני של יהודי הארץ ותנאי לקיומה ולביטחונה של מדינתנו. בלי עלייה מדינה זו נידונה ח"ו לכליה. ראשית

מדינת ישראל הצעירה ועימה יחד צבא-ההגנה לישראל הועמדו על פרשת דרכים בין מלחמה לשלום. ממשלת ישראל מרבה מכבר מאמצים מתמידים לשים קץ למלחמה שכפו עלינו אויבינו ולהביא לידי יחסי שלום של כבוד ויציבות עם שכנינו הערבים. מאמצים אלה נשאו פרי במידה מסוימת.

אפס משביתת-נשק עד חתימת השלום יש מהלך לא קטן, ואין להתעלם מן הקשיים המרובים הכרוכים בעשיית שלום עם מדינות ערב. אף המדינאים הערבים הרוצים בשלום – ויש גם כאלה – לא בקלות יתגברו על הקשיים הפנימיים שגרמו לעצמם על-ידי תעמולת הכזב לפני המלחמה ובשעתה ועל-ידי התפארות השווא שבאה לחפות על כישלונותיהם הצבאיים והמדיניים. ברוב מדינות ערב אין משטר יציב ואף באחת מהן אין משטר דמוקרטי. והנרגנות המתמדת של שואפי משרה ורודפי בצע יריבים והשפעות חיזוניות מכבידות על הנהלת מדיניות חוץ נבונה ומכוונת בארצות אלה.

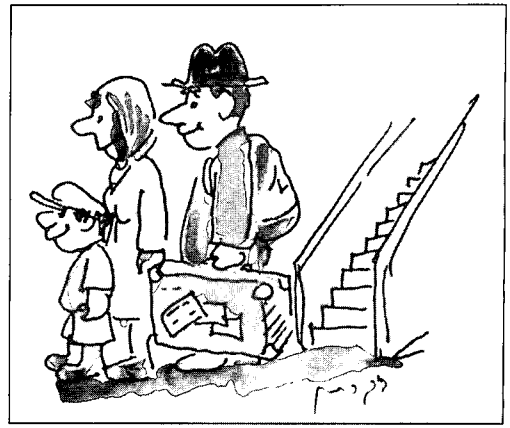
אולם נניח כי מאמצי השלום שלנו יצליחו, ורוב מדינות ערב או גם כולן יכרתו איתנו בריתות שלום וידידות. גם אז עלינו להיזהר מאשליה מסוכנת כי השלום יקיים את הביטחון שלנו. גם לאחר שייכתב וייחתם השלום בנינו לבין כל שכנינו, והחתימה תקום ותאושר בגושפנקה של האויים, יעמוד הביטחון בראש דאגותינו, כל עוד המשטר הבינלאומי בעולם מניח מקום ואפשרות למלחמה בין עם לעם.

אין אולי עוד עם בעולם, שהסתירה בין שאיפתו הנאמנה לשלום ובין חוסר ביטחוןנו היא כה הריפה כבעם ישראל. עובדות גיאוגרפיות, פוליטיות והיסטוריות, שאין מנוס מנוס מהן, עושות את מדינת ישראל מטרה נוחה להתקפות שכניה. ארצנו תקועה בתוך שטח ענקי באסיה

1886-1973

ראש-הממשלה ושר
הביטחון הראשון של
מדינת ישראל.
אדריכלו של צה"ל

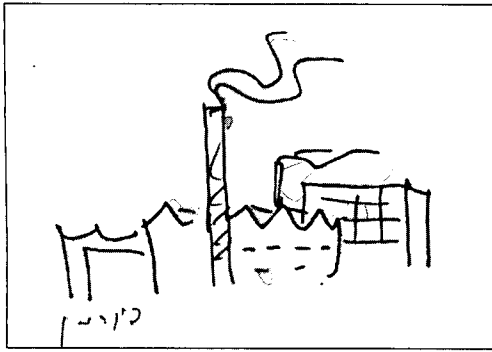

ביטחונה של מדינתנו היא עלייה רבתי, בקצב מהיר, בממדים רחבים ומתרחבים. טיפוח העלייה זהו המאמץ המלחמתי שאנו מצווים עליו בימי שלום כבימי מלחמה, ואין דבר העולה עליו בדחיפותו ובחשיבותו.

הגורם השני של הביטחון זוהי ההתיישבות. צבאנו שיחרר השנה שטחים גדולים בנגב, בגליל ובמבואות ירושלים, ומדיניות השלום שלנו אף היא תרמה את חלקה: הסכמי שביתת הנשק עם מצרים ועם עבר-הירדן העמידו לרשותנו את אילת ואת ארץ אדום בדרום, נחל עירון ושטחים חשובים אחרים במרכז ובסביבות ירושלים. אולם רוב השטחים האלה ריקים ושוממים, ותחומינו ארוכים ושרועים, ולא נשמור עליהם בצבא בלבד. עלינו להקים שרשרת יישובי ספר לאורך גבול הלבנון, סוריה, והמשולש, רשת צפופה של יישובים במבואות ירושלים ובמרחבי הנגב, מעין-גדי לאורך הערבה עד אילת, ומאילת עד רפיח, באר-שבע ובית-ג'וברין וכן כפרי דייגים לאורך חוף הים התיכון מראש-הנקרה עד אשקלון.

בלי צבא לא היינו עומדים אחרי קום המדינה ולא היינו משחררים את הנגב ואת הגליל ואת מסדרון ירושלים. אולם כל חייל שהשתתף בקרבות יודע את התפקיד החיוני – ובמקרים רבים התפקיד המכריע – שמילאו היישובים החקלאיים מבחינה צבאית-מלחמתית: בעמק הירדן, בהרי ירושלים, בנגב ובגליל העליון.

ושוב, התיישבות לא רק לשם קיום המצווה הציונית של בניין הארץ וקליטת העלייה, אלא התיישבות כתנאי יסודי לביטחון המדינה. משום כך לא תוכל המדינה לסמוך על יוזמה פרטית בלבד (אפילו יוזמה חלוצית),

אלא יש הכרח בתכנון ממלכתי-אסטרטגי של התיישבות ובחינוך חובה של הנוער – כל הנוער, בלי יוצא מן הכלל – להכשירו להתיישבות ביטחונית. כל נער ונערה בגיל מסוים – מן ההכרח שיקבלו הכשרה חקלאית נוסף על האימוץ הגופני והצבאי, כדי שהמעפילים, החלוצים ועזי

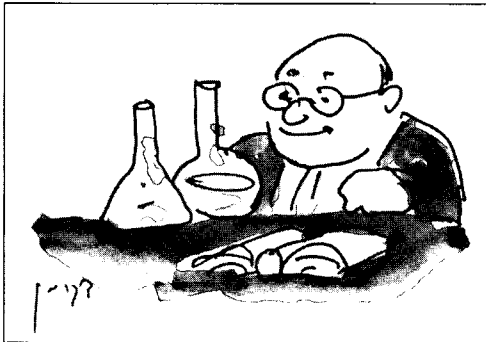
הרוח שביניהם יקימו יישובי ספר וכפרי ביטחון, שישמשו חומת מגן חיה למדינה וקו ראשון בהגנתה.

גורם חשוב במערכת הביטחון תשמש העוצמה האינדוסטריאלית והטכנית שלנו. התעשייה הצעירה שלנו, שצמחה בעיקר

במלחמת העולם השנייה, מילאה השנה תפקיד מלחמתי רב. לא היינו יכולים לעמוד כאשר עמדנו, לולא העזרה הטכנית והאינדוסטריאלית והציוד שקיבל הצבא מהתעשייה שלנו. יתרונו הטכני היה גורם חשוב בניצחוננו השנה, ועלינו לטפח ולהגביר יתרון זה...

על מערכה זו נמנה גם המחקר המדעי – הצרוף והשימושי. עדיין אין ציבורנו יודע כמה הוא חייב תודה על הניצחונות המפוארים של צבאנו לעובדי המדע הצנועים, שהעמידו את ידיעותיהם, את כשרונותיהם ואת מעבדותיהם לרשות צורכי הביטחון עוד לפני פרוץ המלחמה. המחקר המדעי דרוש לא רק לצורכי ביטחון. כל פעולתנו המשקית והתרבותית לא תתואר בלי שימוש מקסימלי וכולל של כיבושי המדע והטכניקה. הוא הדבר לגבי צורכי הביטחון. למען כושר עמידתנו בשער לעתיד עלינו לרכז בארץ את מיטב הכוחות המדעיים שבעם היהודי, לאפשר לכשרונות המדעיים שבתוך הנוער שלנו להשתלם ולהקדיש כל חייהם לעיון ולמחקר מדעי, לצידים במעבדות המשוכללות ביותר בכל שדות המחקר הפיזיקלי והביולוגי ולהתאים את פעולתם לצורכי ביטחונה ופיתוחה של המדינה.

גורם רב ערך והשפעה במערכת הביטחון הוא מדיניות החוץ של ממשלת ישראל – מדיניות המודרכת על-ידי רצון מרכזי אחד: חתירה לשלום – לשלום במזרח התיכון ולשלום בעולם – ושאיפה נאמנה ליחסי ידידות

עם כל המדינות שבעולם, גדולות כקטנות, במזרח ובמערב. אין מדינת ישראל יכולה לתת יד לשום נרגנות מלחמתית מכל צד שהוא, אין היא רשאית להיות שותפה לשום מזימת התקפה של מישהו על מישהו. לא רק שיקולים מוסריים ופוליטיים כלליים – מסורת היסטורית, פזורי ישראל באומות וכדומה – אלא שיקולי ביטחון חיוניים גוזרים עלינו מדיניות של שלום. ומדיניות זו עצמה היא גורם חשוב בקיום ביטחוננו.

אולם עם כל הגורמים האלה – עלייה, התיישבות, פיתוח תעשייתי, מחקר מדעי, מדיניות חוץ – לא נקיים את ביטחוננו בלי צבא. לשלום כלמלחמה דרושים שני צדדים, וכמה שנשאף לשלום ונעשה למען ביטחוננו בדרכי שלום, אין זה מן הנמנע שהצד השני יקדש עלינו מלחמה, ועם פרוץ המלחמה רק הצבא יכריע את הכף. וכל עוד תיתכן מלחמה בעולם, לא נוכל להתקיים בלי צבא.

וכאן עלי להזהיר מפני אשליה שנייה: כאילו כבר יש צבא במדינת ישראל. השנה – במשך המלחמה – גייסנו, ציידנו והפעלנו לוחמים כדי שינצחו. והם ניצחו. להקמת צבא בישראל טרם הגענו. ידעתי שלא הרבה צבאות בעולם נחלו ניצחונות מפוארים כאלה שנחל השנה צבא הגנה לישראל. פרשה זו כבר שייכת להיסטוריה – לא רק היהודית אלא גם העולמית. ניצחונות אלה לא רק העניקו לנו עצמאות ומולדת, אלא גם זקפו את קומתו של כל יהודי בעולם והרימו כבוד ישראל בעמים. ולא פחות מכל יהודי אחר אני גאה על ניצחונות אלה. ואף על פי כן אני אומר שעדיין אין לנו צבא כהלכה, ורק עם השלום תינתן לנו אפשרות להתחיל כראוי בבניית צבא וחינוכו. כלגבי כל דבר אחר במדינתנו הצעירה גם פה אנו עומדים בראשית. אין אנו מתביישים בכל מה שנעשה עד עכשיו, כשאנו צופים לעבר, אולם כשאנו מפנים מבטנו לעתיד, עלינו להיגמל מכל אשליה ולראות נכוחה: היו לנו לוחמים מצוינים, אבל לא היה לנו צבא מסודר. ואסור לנו לעשות אותו משגה פטלי שעשו הצרפתים, שהתכוונו למלחמת העולם השנייה בתוכנית שהנחילה להם ניצחון במלחמת העולם הראשונה – ומשום כך הוכרעו.

עם קום המדינה לא יכולנו להקים צבא, כי נאלצנו להילחם על קיומנו. ואתם שומעים זאת מפי אדם, שזה שלוש שנים לא עשה כמעט שום דבר אחר מלבד דבר הביטחון והצבא. מאז 30 בנובמבר הוטל עלינו להגן על קיומנו, ועם קום המדינה, ב־14 למאי, הועמדנו לפני מלחמת חיים ומוות, והייתה רק דאגה אחת: להילחם ולנצח. הנוער שלנו ידע על מה הוא נלחם. הוא ידע כי יש לנו רק ברירה אחת – ניצחון או כיליון – ולא הכוּיב. ואיש אין לו להתבייש לא בכוש הקרבי ולא במסירות וברוח של לוחמינו.

אך לאור הבאות – אין זה מספיק. עלינו להיכון

לא מתוך התפארות בעבר, אלא מתוך ראיית הנולד. עלינו לראות את הבאות בעיניים פקוחות, בלי התרברבות, בלי ביטול יכולתו העתידה של האויב. אנו מצויים על ביקורת עצמית חמורה, נוקבת, אכזרית. עלינו לזכור תמיד: בביטחון כרוכה השאלה העליונה – להיות או לחדול.

לאושרנו, מעטים בצבאנו המפקדים המתיימרים שהם כבר יודעים את כל התורה, ואין להם עוד מה ללמוד, מכיוון שניצחו הפעם. גם הטוראי במלחמה הבאה יצטרך לדעת הרבה יותר משידע הטוראי במלחמה האחרונה, ומפקדינו במלחמה זו יצליחו גם בעתיד, אם הדבר הראשון שיידעו עכשיו יהיה כי הם יודעים מעט מאוד. אציין לדוגמא דבר שלכאורה אינו צבאי: חיסכון. חיסכון בכוח אדם, בזמן, באמצעים, בדלק, בכלי רכב, במזון, בכדורים וכדומה. לא תהיה בזה מן ההגומה אם אומר שמפקדינו כמעט אינם יודעים מה זה חיסכון ומה ערכו בצבא ובמדינה.

המלחמה הרסנית היא לפי מהותה – הורסת רכוש ונפש – ולא רק של האויב. מפקד יש שהוא מחויב להתאכזר אל עצמו, אל חייליו, וודאי אינו יכול תמיד לחוס על רכוש. אולם מטרת מלחמתנו אינה הרס, אלא ניצחון, והניצחון תלוי לא רק בטיב הציוד ובכושר הקרבי של הצבא, אלא גם ביכולת המשקית והכספית של העם. חייל ומפקד, המבזבזים רכוש מדינתם בלי הכרח, הריהם מסייעים לאויב בלא יודעים. חיסכון הוא אחת המצוות העליונות בארגון הצבא. ולא די לדעת חשיבותו של חיסכון, יש לדעת כיצד לבצעו בכל תא צבאי, בכל מבצע צבאי. ביצועו הוא תורה ארגונית ותכנונית שלמה ומורכבת. וצבאנו טרם למד וטרם ידע להעריך תורה חיונית זו.

אנו מתלבטים עכשיו בחבלי קליטת העלייה. אם לא נצליח בקליטת העלייה, יהיו לשווא כל מאמצי ההגנה במשך 70 השנים האחרונות – מימי פתח־תקווה ו"השומר" עד צבא ההגנה לישראל. המעצור הראשי לקליטת העלייה הוא יוקר המחיה, וזה יש לו סיבה עיקרית אחת: הוצאות המלחמה והצבא. נאלצנו להוציא סכומים ענקיים כדי לגייס רבבות לוחמים, לציידם, לספק להם צורכיהם ולהכשירם לקרב. לא הייתה לנו ברירה. אבל מדינה קטנה ודלה זו נתבעת לקלוט לא רק את 200 אלף העולים שהגיעו במשך השנה, אלא הרבה מאות אלפים וכמה מיליונים שעוד יבואו, והיא חייבת לבנות עשרות אלפים בתים לשיכון בכל שנה, להקים עשרות ומאות נקודות יישוב חדשות בכל קצות הארץ, לבנות מספר רב של בתי חרושת, לבצע עבודות ציבוריות, לפתח תחברה ביבשה ובאוויר ובים, לכוון רשת של בתי־ספר לתושבים המתרבים ולקיים שירותים ציבוריים בשביל עם תרבותי הרוצה בחיים מתוקנים. מדינה זו אינה

רשאית לבזבז אמצעים לשווא, וכל מפקד שאינו יודע סוד החיסכון הריהו מועל בשליחותו וחותר תחת ביטחון המדינה.

וחיסכון הוא רק אחד הפרטים – אומנם פרט חיוני – במערכת הארגון הצבאי. ועלינו להקנות לצבא את תורת המנהלה. זו תאפשר רק עם תום המערכות. ותורה בלבד לא תספיק. גם אם יעמדו בראש צבאנו האדמיניסטרטורים המומחים ביותר, לא יבצעו חיסכון, אם בצבא לא תשלוט משמעת. וגם בפרשת המשמעת אנו עומדים בראשית.

שימו לב לאחריות

המוטלת על מפקד צבאי. אחריות כזאת אינה מוטלת על שום אדם אחר במדינה. ואחריותו כפולה: (א) לביטחון המדינה, (ב) לחיי אנשיו. איני יודע אחריות גדולה מזו.

מפקד צעיר יכול רק בקושי רב לתאר לעצמו את האחריות האיומה הרובצת על אלה שעליהם הוטל ביטחון המדינה. היו לנו השנה הרבה ניצחונות ושמוחות. כמה פעמים רקדו הכול ברחובות מרוב שמחה, כמה פעמים חגגו ניצחונות וכיבושים. ואני מכיר איש אחד – יהודי לא רע – שלא שמח ולא רקד ולא חגג בליבו אף פעם אחת, כי היה אחד האנשים, שעליו רבצה אחריות לביטחון המדינה ולדם הנשפך, וכל הימים – הרבה זמן לפני פרוץ המלחמה ולאחר שנפסקה – היה תקוף חרדה גדולה לבאות, ולא היה לו אף רגע אחד של הפוגה מהרגשת הנטל הכבד והאיום הרובץ עליו ועל חבריו הנושאים באחריות לביטחון.

וכל מפקד חייב לראות עצמו כאיש שעליו יוטל נטל כבד זה. עליו להצטייד בכל התכונות המוסריות והנפשיות ובכל הדעת והכושר הדרושים לביצוע שליחות עליונה זו, שבה תלוי גורל ביטחון המדינה, גורל חירות האומה וקיומה הפיזי. רק איש תרומות נעלה יצלח למלאכה זו, אך התכונות והסגולות הדרושות לאיש תרומות אינן נופלות מן השמים, אלא נרכשות בעמל ובשקידה ובמסירות ובלימוד בלי הפסק ובלי ליאות.

ועל המפקד רובצת אחריות נוספת – אף היא כבדה עד אין נשוא – האחריות לחייהם, לשלומם, לרווחתם ולכבודם של החיילים הכפופים למרותו ולפקודתו. כל אחד בינינו יודע חרדת אם לפרי בטנה, את האהבה העמוקה שנטע הטבע בלב האם לילדה חסר הישע, התלוי כולו בטיפוח האמהי. בלי אהבת אם זו לא היה קיום

למין האנושי. גורלו של החייל בשעת מלחמה תלוי במפקד לא פחות משגורל התינוק תלוי באם.

גורלו של החייל, כבודו, גאוותו על הגדוד שלו, אמונתו בחבריו, ביטחונו בעצמו וביחידתו – כל אלה נתונים בידי המפקד. אחריותו כבדה מזו של המורה לתלמידיו או של האם לילדיה, כי החיילים עומדים – או עלולים לעמוד – במערכה לחיים ולמוות. והמפקד, הממונה על מלאכה נוראת הוד זו, רובצת עליו אחריות שאין דומה לה בשום ענף פעולה אחר. משום כך חייב המפקד להיות מזוין גם בידיעה רבה, תכסיסית ואסטרטגית, בכושר פעולה, ביכולת ארגונית וגם בסגולות נפשיות ומוסריות, הנוטעות בלב חייליו אמן והוקרה לגביו. עליו לאהוב את החיילים שברשותו, לחרוד לשלומם ולרווחתם, לכבודם ולהצלחתם, ועליו להיות דוגמה חיה של גבורה, עצה ותושייה במלחמה. הוא חייב לנטוע בחייל לא רק משמעת, אלא גם אהבה למפקדו. וחייל יאהב את מפקדו, אם המפקד יאהב את חייליו ויהיה נאמן ומסור לשלומם כמו שאם מסורה לתינוקה.

אחריות גדולה וקשה זו אולי תפחיד מפקדים רבים, ועל כך נאמר: "כל הירא ורך הלבב יילך וישוב לביתו". רק הטובים והמעולים והנועזים יקחו על עצמם שליחות כבדה זו. ביטחון המדינה קורא לטובים ולנאמנים ולמוכשרים ביותר מבחינה אינטלקטואלית ומוסרית כאחת. כל מפקד חייב לחתור אל השיא – המוסרי והאינטלקטואלי. והוא אינו בשמים, אם כי כל מה שמתקרים אליו, הוא נראה מתרחק והולך. אבל בעצם החתירה לקראת השיא יש ערובה לכושר השליחות. וברכתי למפקדים: שכל ימיהם יהיו קדושים לחתירה זו – ובזאת יאמנו.

כל מפקד חייב לראות עצמו כאיש שעליו יוטל הנטל הכבד והאיום הרובץ עליו ועל חבריו הנושאים באחריות לביטחון. עליו להצטייד בכל התכונות המוסריות והנפשיות ובכל הדעת והכושר המרובים לביצוע שליחות עליונה זו, שבה תלוי גורל ביטחון המדינה, גורל חירות האומה וקיומה הפיזי.

התורה

יובל למדינת ישראל